

KENT SAÇAKLARINDA
TARIM İŞLETMELERİNİN
EKONOMİK FAALİYETLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Zuhal KARAKAYACI

KENT SAÇAKLARINDA TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Zuhal KARAKAYACI

2020

as atlas
akademi

Kent Saçaklarında Tarım İşletmelerinin Ekonomik Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

ISBN:

© 1. Basım,

© Copyright 2020, ATLAS AKADEMİ

Bu baskının bütün hakları Atlas Akademi'ye aittir.
Yayın evinin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekânîk
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

SERTİFİKA NO: 15833

Kapak & Dizgi
Atlas Akademi

Baskı ve Cilt
Dizgi Ofset
Yeni Matbaacılar Sitesi Konya
Tel: 0332 342 07 42

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

KARAKAYACI, Zuhâl

Kentsel Saçaklanma, Kentsel Saçaklanma Nedenleri, Konya'da Kentsel
Saçaklanma Oluşumu, Kentsel Saçaklanmanın Tarım Sektörüne Etkileri

Akademi Mah. Yeni İstanbul Cad.
No: 22 Selçuklu / KONYA
Tel: 0332 241 30 59

ÖZET

Çalışmada kentsel saçaklanma alanlarında yapısal niteliklerini kaybetme sürecinde olan tarım işletmelerinin ekonomik analizi kırsal alandaki tarım işletmeleri ile karşılaştırmalı şekilde yapılarak, bu değişimin işletmelerin sosyo-ekonomik yapısına olan etkileri incelenmiştir. Çalışma Konya ili merkez ilçelerine (Selçuklu, Karatay, Meram) bağlı kent saçağı olarak belirlenen mahallelerde yapılmış olup, veriler 91 tarım işletmesinden anket yoluyla elde edilmiştir. Çalışma sonucunda kent saçağındaki tarım işletmelerinin bu dönüşümden etkilendikleri belirlenmiştir. Bu alandaki tarım işletmelerinin özellikle sermaye yapısı itibariyle farklılık arz ettiği ortaya çıkmıştır. Kentleşmenin etkisinde kalan bu alandaki tarım arazilerinin ve konutların değeri kırsal alana göre oldukça yüksek çıkmıştır. Bu durum, işletmelerin karlılıklarının düşük çıkmasına neden olmuştur. Kent saçaklarında tarım arazileri ve binalar tarım dışı yatırım olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle çalışma sonucunda kent saçaklarındaki tarım işletmelerinin bilanço analizinde ve üretim maliyetleri analizinde arazi ve bina sermayelerinin toplam sermayeye dahil edilmemesi gerektiği ortaya konulmuştur. Ayrıca araştırma alanındaki üreticilerin tarımsal üretimden vazgeçmek istemedikleri belirlenmiş olup, kent saçaklarında tarımsal üretimin devamlılığının sağlanmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu analizler, bu alanlardaki belirsizliklerin çözümlenmesine ve değişim sonucu ortaya çıkabilecek sorunların önlenmesine katkıda bulunacaktır. Yeni bir yapılanma içerisinde olan bu alanların farklı kalkınma projeleri ile değerlendirilmesi tarım sektörünün köreltilmesini önleyecek, artan nüfusun hem barınma hem de gıda ihtiyacının karşılanmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Saçaklanma, Tarım İşletmeleri, Ekonomik Analiz

ABSTRACT

In this study, the economic analysis of the agricultural enterprises in the process of losing their structural qualities in urban sprawl was compared with the agricultural enterprises in the rural areas, and the effects of these changes on the socio-economic structure of the enterprises was examined. The study was carried out in the neighbors depended on the center districts of Konya (Selçuklu, Karatay, Meram) and the data were obtained via questionnaire from 91 agricultural enterprises. As a result of the study, it was determined that the agricultural enterprises in urban sprawl were affected by transformation process. It was found that the agricultural enterprises in this area differed in terms of their capital structure. The value of agricultural land and houses in this area which is under the influence of urbanization is quite high compared to rural areas. This situation has caused to low profitability of the enterprises. Farmland and buildings in urban sprawl are considered as non-agricultural investments. As a result of this study, it was shown that the land capital and building capital should not be included in the total capital in the analysis of the balance sheet of the agricultural enterprises and in the analysis of production costs in urban sprawl. In addition, it was determined that the producers in the research area do not want to give up agricultural production, so activities should be carried out to ensure the sustainable of agricultural production in urban sprawl. These analyzes will contribute to the resolution of uncertainties in these areas and to the prevention of problems that may arise as a result of change. The evaluation of these areas, which are into a new settlement, with different development projects will prevent the decrease the important of agricultural sector and will provide to supply both the accommodation and food needs of population.

Key Words: Urban Sprawl, Agricultural Enterprise, Economic Analysis

ÖNSÖZ

Ekonomide en önemli yatırımlardan biri olarak bilinen arazi, kırsal alanda tarım arazisi kentsel alanda ise arsa olarak ifade edilmektedir. Son yıllarda, nüfusta meydana gelen artış, sosyo-ekonomik faktörler, teknolojik gelişmeler ve uygulanan politikalara bağlı olarak kırsal alan ile kentsel alan arasında sıkışmış geçiş alanları oluşmuştur. Kent saçakları olarak tanımlanan bu alanlar kırsal niteliğini kaybederken, kentsel karakter gösteremediğinden bazı belirsizlikler içermektedir. Kentsel dönüşüm amacıyla verimli tarım arazileri imara açılmakta ve gıda arzının temel kaynağı olan araziler yok olmaktadır.

Kent saçaklarında bir taraftan kentleşmeye yönelik çalışmalar yapılırken, öte yandan tarımsal faaliyetler devam etmektedir. Bu durum, kent saçaklarında halen faaliyetlere devam eden tarım işletmelerinin yapısında bazı değişimlere neden olmaktadır. Aynı zamanda verimli tarım arazilerinin kaybedilmesine neden olan bu değişim, ekonominin önemli lokomotiflerinden biri olan tarım sektörüne de önemli düzeyde olumsuz etkilerde bulunmaktadır.

Kentsel saçaklanma konusu gerek bir çeşit kentsel büyüme modeli olmasından dolayı gerekse tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına neden olmasından dolayı son yıllarda güncelliğini korumaktadır. Böyle güncel bir konuda araştırma yapmak için destek veren Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne teşekkürlerimi sunarım.

Doç. Dr. Zuhâl KARAKAYACI

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vii
ÇİZELGELER LİSTESİ	vi
GRAFİKLER LİSTESİ	ix
HARİTALAR LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI	5
3. KENTSEL SAÇAKLANMA KAVRAMI	9
3.1. Kentsel Saçaklanmanın Kavramsal Farklılıkları	10
3.2. Kentsel Saçaklanmanın Nedenleri.....	12
3.3. Kentsel Saçaklanma İle Ortaya Çıkan Sorunlar	15
3.3.1. Kırsal Alana Yönelik Sorunlar	16
3.3.2. Kentsel Alana Yönelik Sorunlar.....	17
3.4. Kentsel Saçaklanmanın Tarım Sektörüne Etkileri	18
3.4.1. Kentsel Saçaklanmanın Tarım İşletmelerine Etkileri	20
4. MATERYAL VE METOT	23
5. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA BİLGİLER	35
5.1. Konya’da Kentsel Saçaklanma Oluşumu.....	47
6. ARAŞTIRMA BULGULARI	63
6.1. İncelenen İşletmelerin Demografik Özellikleri	63
6.2. İncelenen İşletmelerin Arazi Varlığı ve Üretim Deseni	69
6.3. İncelenen İşletmelerin Sermaye Yapısı	77
6.3.1. İncelenen İşletmelerin Aktif Sermayesi.....	78
6.3.2. İncelenen İşletmelerde Pasif Sermaye	90
6.4. Yıllık Faaliyet Sonuçlarının Analizi.....	95
6.4.1. İncelenen İşletmelerin Gayrisafi Üretim Değeri	95

6.4.2. İncelenen İşletmelerin Gayrisafi Hasılası	103
6.4.3. İncelenen İşletmelerin İşletme Masrafları.....	105
6.4.4. İncelenen İşletmelerde Saf Hasıla	113
6.4.5. İncelenen İşletmelerde Brüt Kar.....	115
6.4.6. İncelenen İşletmelerde Net Kar	116
6.4.7. İncelenen İşletmelerde Tarımsal Gelir.....	117
6.4.8. İncelenen İşletmelerde Toplam Aile Geliri.....	119
6.4.9. İncelenen İşletmelerde Mali ve Ekonomik Rantabilite.....	121
6.4.10. İncelenen İşletmelerde Sermaye Devir Hızı.....	126
6.4.11. Kentsel Saçaklanma Alanlarında Yaygın Olarak Yetiştirilen Ürünlerin Maliyet Hesaplamaları	127
6.4.12. İncelenen İşletmelerde Tarımsal Geliri Etkileyen Faktörlerin Analizi.....	160
6.4.13. İncelenen İşletmelerde Tarım Dışı Gelirin Etkileri	163
6.4.14. İncelenen İşletmelerin Sosyal Yapısı.....	164
6.4.15. İncelenen İşletmelerde Kentsel Saçaklanma İle İlgili Bulgular	176
6.4.16. Araştırma Alanında Kentsel Saçaklanmanın Nedenleri	187
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	193
8. KAYNAKLAR	203

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 3.1. Kentsel Saçaklanmanın Nedenleri.....	13
Çizelge 4.2. İşletme Genişlik Gruplarına Göre Örnek İşletmelerin Sayıları (Adet).....	25
Çizelge 4.3. Erkek İşgücü Birimine Çevirmede Kullanılan Katsayılar	26
Çizelge 4.4. BBHB'ne Çevirmede Kullanılan Katsayılar	30
Çizelge 4.5. Tarımsal Geliri Etkileyen Faktörler.....	32
Çizelge 4.6. Analitik Hiyerarşi Süreci Saaty Ölçek Skalası	34
Çizelge 5.7. Konya İli Arazi Varlığı (ha) (2017).....	35
Çizelge 5.8. Konya İli Tarımsal Arazi Kullanımı (ha) (2017).....	36
Çizelge 5.9. Araştırma Alanı Arazi Kullanımı (da, %)......	37
Çizelge 5.10. Merkez İlçelerde Yıllar İtibariyle Tarım Alanının Değişimi (da)	39
Çizelge 5.11. Meram İlçesindeki Araştırma Alanı Tarımsal Bilgileri.....	41
Çizelge 5.12. Karatay ve Selçuklu İlçelerindeki Araştırma Alanı Tarımsal Bilgileri	44
Çizelge 5.13. Araştırma Alanının Yıllar İtibariyle Nüfus Durumu	46
Çizelge 5.14. Konya İlinde Yapılan İmar Planları.....	56
Çizelge 6.15. İncelenen İşletmelerin Nüfus Durumu.....	65
Çizelge 6.16. İncelenen İşletmelerin Eğitim Durumu	65
Çizelge 6.17. İncelenen İşletmelerin Aile İşgücü Durumu.....	66
Çizelge 6.18. İncelenen İşletmelerin İşgücü Potansiyeli	66
Çizelge 6.19. İncelenen İşletmelerin Toplam İşgücü.....	67
Çizelge 6.20. İncelenen İşletmelerin Arazi Tasarruf Şekli	70
Çizelge 6.21. İncelenen İşletmelerin Parsel Sayısı	71
Çizelge 6.22. İncelenen Tarım İşletmelerinin Üretim Deseni	75
Çizelge 6.23. İncelenen İşletmelerin Toprak Sermayesi	79
Çizelge 6.24. İncelenen İşletmelerin Bina Sermayesi	81
Çizelge 6.25. İncelenen İşletmelerin Toplam Arazi Sermayesi.....	82
Çizelge 6.26. İncelenen İşletmelerin Alet-Makine Sermayesi.....	83
Çizelge 6.27. İncelenen İşletmelerin Hayvan Varlığı.....	84

Çizelge 6.28. İncelenen İşletmelerin Hayvan Sermayesi.....	85
Çizelge 6.29. İncelenen İşletmelerin İşletme Sermayesi	87
Çizelge 6.30. İncelenen İşletmelerin Aktif Sermayesi.....	90
Çizelge 6.31. Kredi Kaynaklarına Göre Borç Durumları	92
Çizelge 6.32. İncelenen İşletmelerde Yabancı Sermaye.....	93
Çizelge 6.33. İncelenen İşletmelerde Pasif Sermaye	95
Çizelge 6.34. İncelenen İşletmelerde Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Değeri.....	96
Çizelge 6.35. İncelenen İşletmelerde Sebze Ürünlerinin Üretim Değeri.....	98
Çizelge 6.36. İncelenen İşletmelerde Meyve Ürünlerinin Üretim Değeri	99
Çizelge 6.37. İncelenen İşletmelerde Bitkisel Üretim Değeri	100
Çizelge 6.38. İncelenen İşletmelerde Hayvansal Üretim Değeri	101
Çizelge 6.39. İncelenen İşletmelerde Toplam Gayrisafi Üretim Değeri.....	103
Çizelge 6.40. İncelenen İşletmelerde Gayrisafi Hasıla	105
Çizelge 6.41. İncelenen İşletmelerde Hayvansal Üretim Değişen Masrafları.....	106
Çizelge 6.42. İncelenen İşletmelerde Bitkisel Değişen Masraflar	108
Çizelge 6.43. İncelenen İşletmelerde Toplam Değişen Masraflar	109
Çizelge 6.44. İncelenen İşletmelerde Amortisman Masrafları	110
Çizelge 6.45. İncelenen İşletmelerde Sabit Masraflar	112
Çizelge 6.46. İncelenen İşletmelerin İşletme Masrafları	113
Çizelge 6.47. İncelenen İşletmelerde Saf Hasıla	115
Çizelge 6.48. İncelenen İşletmelerde Brüt Kar	116
Çizelge 6.49. İncelenen İşletmelerde Net Kar	117
Çizelge 6.50. İncelenen İşletmelerde Tarımsal Gelir.....	119
Çizelge 6.51. İncelenen İşletmelerde Toplam Aile Geliri	120
Çizelge 6.52. İncelenen İşletmelerde Mali Rantabilite-1.....	122
Çizelge 6.53. İncelenen İşletmelerde Ekonomik Rantabilite-1	123
Çizelge 6.54. İncelenen İşletmelerde Mali Rantabilite-2.....	125
Çizelge 6.55. İncelenen İşletmelerde Ekonomik Rantabilite-2	125
Çizelge 6.56. İncelenen İşletmelerde Sermaye Devir Hızı	127

Çizelge 6.57. İncelenen İşletmelerin Buğday Üretim Maliyeti	128
Çizelge 6.58. Buğday Üretim Masrafları.....	130
Çizelge 6.59. Buğday Üretimi Karı ve Birim Maliyeti.....	130
Çizelge 6.60. İncelenen İşletmelerin Silajlık Mısır Üretim Maliyeti.....	131
Çizelge 6.61. Silajlık Mısır Üretim Masrafları	133
Çizelge 6.62. Silajlık Mısır Üretimi Karı ve Birim Maliyeti.....	134
Çizelge 6.63. İncelenen İşletmelerin Arpa Üretim Maliyeti.....	134
Çizelge 6.64. Arpa Üretim Masrafları	136
Çizelge 6.65. Arpa Üretimi Karı ve Birim Maliyeti	137
Çizelge 6.66. İncelenen İşletmelerin Dane Mısır Üretim Maliyeti.....	138
Çizelge 6.67. Dane Mısır Üretim Masrafları	140
Çizelge 6.68. Dane Mısır Üretimi Karı ve Birim Maliyeti	140
Çizelge 6.69. İncelenen İşletmelerin Yonca Üretim Maliyeti	141
Çizelge 6.70. Yonca Üretim Masrafları.....	143
Çizelge 6.71. Yonca Üretimi Karı ve Birim Maliyeti.....	144
Çizelge 6.72. İncelenen İşletmelerin Biber Üretim Maliyeti.....	144
Çizelge 6.73. Biber Üretim Masrafları	146
Çizelge 6.74. Biber Üretimi Karı ve Birim Maliyeti	147
Çizelge 6.75. İncelenen İşletmelerin Domates Üretim Maliyeti.....	147
Çizelge 6.76. Domates Üretim Masrafları	149
Çizelge 6.77. Domates Üretimi Karı ve Birim Maliyeti.....	150
Çizelge 6.78. İncelenen İşletmelerin Patlıcan Üretim Maliyeti.....	150
Çizelge 6.79. Patlıcan Üretim Masrafları	152
Çizelge 6.80. Patlıcan Üretimi Karı ve Birim Maliyeti	153
Çizelge 6.81. İncelenen İşletmelerin Salatalık Üretim Maliyeti.....	153
Çizelge 6.82. Salatalık Üretim Masrafları	155
Çizelge 6.83. Salatalık Üretimi Karı ve Birim Maliyeti	156
Çizelge 6.84. İncelenen İşletmelerin Taze Fasulye Üretim Maliyeti.....	157
Çizelge 6.86. Taze Fasulye Üretimi Karı ve Birim Maliyeti.....	159
Çizelge 6.87. Tarımsal Geliri Etkileyen Faktörlerin Analizi.....	162
Çizelge 6.88. Ki-kare Testi	163

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 5.1. Konya ili Tarımsal Arazi Kullanımı.....	36
Grafik 6.2. İncelenen İşletmelerin Tarımsal Faaliyetlerle Uğraşma Nedenleri	72
Grafik 6.3. İncelenen İşletmelerde Arazi Edinim Durumu.....	72
Grafik 6.4. İşletme Sahiplerinin Tarımsal Faaliyette Bulunma Süreleri	73
Grafik 6.5. Üretim Planında Değişiklik Durumu.....	76
Grafik 6.6. İncelenen İşletmelerin Ürün Pazarlama Sorunları.....	77
Grafik 6.7. Toplam Aile Geliri İçerisinde Tarımsal Gelirin Payı	121
Grafik 6.8. İncelenen İşletmelerde Üreticilerin Kuruluşlara Üyelik Durumları.....	165
Grafik 6.9. Üreticilerin Tarımsal Faaliyetlerinde Sigorta Yaptırma Durumları.....	166
Grafik 6.10. Üreticilerin Tarımsal Faaliyetlerinde Sigorta Yaptırmama Durumları.....	167
Grafik 6.11. Üreticilerin Tarımsal Desteklerden Yararlanma Durumları...	168
Grafik 6.12. Üreticilerin Yararlandıkları Tarımsal Destekler.....	169
Grafik 6.13. Üreticilerin Tarımsal Eğitime, Fuar ve Yayına İlgileri	170
Grafik 6.14. İncelenen İşletmelerde Toprak Analizi Yaptırma Durumu	170
Grafik 6.15. Organik-İyi Tarım Uygulamalarına Geçme Nedenleri.....	171
Grafik 6.16. Organik-İyi Tarım Uygulamalarına Geçmeme Nedenleri.....	172
Grafik 6.17. Sözleşmeli Üretim Durumu	173
Grafik 6.18. İncelenen İşletmelerde Danışmanlık Hizmeti Alma Durumu	174
Grafik 6.19. Danışmanlık Hizmeti Alınan Kurum/Kuruluşlar	175
Grafik 6.20. İncelenen İşletmelerde Kayıt Tutma Durumu	176
Grafik 6.21. "Kentsel Saçaklanma" Kavramını Duyma Durumu	177
Grafik 6.22. Üreticilerin Tarımsal Arazilerin İmara Açılmasına Bakış Açılırları	178
Grafik 6.23. Tarım Arazilerinin İmara Açılmasının İstenmeme Nedenleri.....	179

Grafik 6.24. Tarım Arazilerinin Arsaya Dönüşmesi Halinde Üreticilerin Yaşadığı Yeri Değiştirme Durumları	180
Grafik 6.25. Tarım Arazilerinin Arsaya Dönüşmesi Halinde Üreticilerin İş Değiştirme Durumları.....	181
Grafik 6.26. Üreticilerin Gelecekte Tarım Arazilerinden Beklentileri	182
Grafik 6.27. Son 15 Yılda İşletmelerde Meydana Gelen Değişiklikler	184
Grafik 6.28. Belediyenin Altyapı Hizmetlerinden Yararlanma Durumu....	185
Grafik 6.29. Üreticilerin Büyükşehir Yasası Hakkındaki Düşünceleri.....	186
Grafik 6.30. Tarım Arazilerinin İmara Açılmasının Etkileri	187
Grafik 6.31. Önem Derecelerine Göre Kentsel Saçaklanmayı Tetikleyen Nedenler.....	189
Grafik 6.32. Kent Saçaklarında Tarım Arazilerinin Değerini Etkileyen Faktörler	192

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Konya İli Merkez İlçeleri Mahalleleri	24
Harita 2. 1933 Yılı Konya İli İmar Planı	47
Harita 3. 1945 Yılı Konya İli İmar Planı	48
Harita 4. 1967 Yılı Konya İli İmar Planı	49
Harita 5. 1983 Yılı Konya İli İmar Planı	50
Harita 6. 1999 Yılı Konya İli İmar Planı	51
Harita 7. 2003 Yılı Konya İli İmar Planı	52
Harita 8. 2014 Yılı Konya İli İmar Planı	54
Harita 9. Konya İli İmar Planları	55
Harita 10. Konya İli Kentsel Saçaklanma Alanlarında Nüfus Artışı	57
Harita 11. Konya İli Kentsel Saçaklanma Alanlarında Nüfustaki Değişim Oranları.....	58
Harita 12. Meram İlçesi Araştırma Alanı Saçaklanma Süreci	59
Harita 13. Karatay İlçesi Araştırma Alanı Saçaklanma Süreci	60
Harita 14. Selçuklu İlçesi Araştırma Alanı Saçaklanma Süreci	61